

نومرو : ۱۳

نسخه سی ۱۰ غروشدور

۲۲ نیسان — ۳۳۶

سپور دیرگیلی

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN CUMHURİYET'E GEÇİŞTE SPOR DERGİCİLİĞİ

Ali EROĞUL*

اوقسفورد وکیمبرجک بولک دکن یاریشی

۲۰مارت ۹۲۰ جه ایرتسی کونی اجرا ایکیلن بو یاریشه اشتراک ایکن تماشا کراک ایکی میلیون راده سنده در اوزاقده کوریت
پوتن کوریتسیدر . اوکده کی غالب کلن کیمبرج سکیفی ، آرقه نه کی اوقسفورد سکیفی در فضله تفصیلات ایچریده در

*Araştırmacı Yazar.

۲۰مارت ۹۲۰ جه ایرتسی کونی اجرا ایکیلن بو یاریشه اشتراک ایکن تماشا کراک ایکی میلیون راده سنده در اوزاقده کوریت
پوتن کوریتسیدر . اوکده کی غالب کلن کیمبرج سکیفی ، آرقه نه کی اوقسفورد سکیفی در فضله تفصیلات ایچریده در

□ Batılı anlamda modern sporların Osmanlı topraklarında yaygınlaşması 19. yüzyılın son çeyreğine rastlar. Azınlıkların ve yabancı misyonların etkisiyle önceleri İstanbul ve İzmir'de daha sonra da İmparatorluğun bir çok kentinde futbol, tenis, boks, jimnastik, atletizm, voleybol, bisiklet, bilardo, patenli hokey, kayak yarışları, cirit ve modern güreş bir avuç meraklı ve istekli gencin gayreti ile hızla benimsenir. 1900'lerin başlarından itibaren kulüpler kurulmaya başlar, futbolda Pazar ve Cuma ligleri oynanır.

Türkiye'de spor basınının İstanbul'da doğduğunu belirlen Cem Atabeyoğlu, Türk basınındaki ilk spor yazısının Servet-i Fünûn dergisinin 14 Mart 1891 tarihli sayısında yer aldığını belirtmektedir. Bu yazı, Ali Ferruh Bey isimli bir yazarın Paris'ten gönderdiği eskrim konusundaki bir haberdur. Osmanlı spor dergiciliğinin başlangıcı ise 1908 Jön Türk devriminin ertesine rastlar. İkinci Meşrutiyet'in sağladığı özgürlük ortamı, basın yayın dünyasına da yansımış, bu alandaki çabalar artmıştır. Spor faaliyeti artık gazetelelerin, dergi köşelerinin içerisine sığmayacak ölçüde gelişmiş, olgunlaşmıştır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde yayınlanan spor dergilerinin dökümü tam olarak verilememekle birlikte sayılarının yirmi civarında olduğu düşünülmektedir. Dergilerin ortak gayesi, memleket gençlerine batılı sporları tanıtmak, kurallarını öğretmek, sporun beden sağlığı üzerindeki etkisini vurgulamak, sporla ilgili kalıplaşmış önyargıları yıkmaktır. Her türlü beden faaliyeti, terbiye-i bedeniye olarak adlandırılarak toplumun modernleşmesinde bir araç olarak görülür. Spor bir taraftan da savaşımlara ve milli savunmaya hazırlık, salgın hastalıklara karşı bir önlem olarak konumlandırılır. Dönemin ruhuna uygun olarak, askeri örgütlenmeyi örnek alan ve paramilitar bir yapı sergileyen izcilik (keşşâfîlik) faaliyeti teşvik edilir.

Peki bu süreçte hangi dergiler yayınlanmıştır? Osmanlı Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri isimli hacimli çalışmasında Hasan Duman eski yazı ile yayınlanmış ulaşabildiği tüm dergileri kayıt altına alarak tasniflemiştir. Duman'a göre spor dergileri; "spor ile ilgili genel bilgiler ve haberler veren spor dergileri," "idman dergileri," ve "izcilik dergileri"dir. Belli bir konuda uzmanlaşmamış olan ve spor ile ilgili genel bilgiler ve haberler veren dergilerin bir kısmı maarife, bir kısmı da izciliğe meyletmış, bazıları da futbol ağırlıklı olmuştur. Benzer bir çalışmayı M. Orhan Bayrak Türkiye'de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü (1831-1993) başlıklı kitabı ile yapmıştır. Gerek Hasan Duman'ın gerek

M. Orhan Bayrak'ın oluşturdukları kataloglar gerekse de kütüphane ve sahaflardan elde ettiğimiz bilgilere göre dergilerin isimleri yayın yılları, yayın periyotları ve toplam sayılarının şu şekilde olduğu düşünülmektedir:

Tablo: Eski Harfli Futbol, İdman, Spor ve İzcilik dergileri (1910-1929 dönemi)

Dergi Adı	Yayın Periyodu	Toplam Sayı
Futbol (1910)	Haftalık	7
İdman (1913-1914)	Haftalık	35
Terbiye ve Oyun (1911 ve 1923)	On beş günlük	36
Yarın Spor (1922)	On beş günlük	Belirsiz
İzci Gazetesi - Journal des Eclaireurs- (1923)	On beş günlük	7
Keşşaf (1923)	On beş günlük	5
Golspor (1925-1928)	On beş günlük	40
Gol (1926-1928)	Haftalık-On beş günlük	59
İzmir İdman Mecmuası (1924)	-	1
Maç (1926)	Aylık	7
Şa Şa Şa (1926-1927)	Haftalık-On beş günlük	25
Şampiyon (1927)	On beş günlük-Aylık	3
Türk İzçiler Birliği (1925-1928)	Aylık	28
Necm-i Ati (1928)	Belirsiz	8
Spor Alemi (1919-1929)	Haftalık-On beş günlük-Aylık	>200

Dergicilik macerası Futbol (1910) ile başlamış, İdman (1913-1914) ile ivme kazanmıştır. Balkan savaşlarının yıkıcı etkisi ve ardından gelen Birinci Dünya Savaşı, yayıncılığı sektöre uğratmış, toparlanma ancak 1920'lerden sonra olabilmektedir. İlk spor dergimiz 1910 yılında yedi sayı yayınlanmış olan Futbol isimli dergidir. Derginin sahibi Mustafa Ziya, sermuharriri Ali Macid'dir. Dergi Dersaadet'te Bekir Efendi-Karagöz matbaasında her sayısı A4 kağıdı boyutlarında, fotoğraflı, dört sayfa olarak basılır ve yirmi paradan satılır. İkinci sayısından itibaren derginin son sayfası Fransızca olarak yayınlanmıştır. Fransızca sayfa, dergide yer alan haberlerin kısa çevirileri olup, azınlıkların dergiye ilgi göstermesi hedeflenmiştir. Adı futbol olmakla birlikte derginin yayın yelpazesi futbola sınırlı değildir. Çit yarışı (engelli koşu), güreş, jimnastik gibi sporun farklı dallarıyla ilgili kısa haberler ve makaleler de dergi sayfalarında yer alır. İdman (1913-1914) dergisinin sahibi Cem-i Halid, mesul müdürü Mehmet Sadi'dir. Dergi Hayriye ve Şürekası matbaasında, A4 kağıdı boyutlarında, fotoğraflı, genellikle on sekiz-yirmi dört sayfa olarak basılır ve yetmiş paradan satılır. Gerek hacmi, gerekse de sporun her alanına ilgi

göstermesi nedeniyle İdman dergisi ilk modern spor dergimiz olarak adlandırılabilir.

Tablodan görüldüğü gibi, dönemin zor koşulları içerisinde bir kıvılcım gibi parlayıp hemen sönen dergiler de olmuştur. İzmir İdman Mecmuası yalnızca bir sayı yayınlanmıştır. Kastamonu Lisesi tarafından çıkarılan Şampiyon dergisi el yazısı ile hazırlanmış resimlerin basından kesilerek yapıştırılması ile oluşturulmuş ve bu amatör yayın metodu nedeniyle kısa sürede yayını durdurmak durumunda kalmıştır. Haftalık ilmi, edebi, içtimai, resimli bir mecmua olan Yarın dergisi ise kimi zaman yayınına Yarın Spor olarak devam etmiştir; Yarın Spor'un toplam sayısı tespit edilememiştir. Keşşaf, Spor Alemi dergisinin kardeş izcilik dergisi olarak yayınlanmıştır ancak bu derginin de ömrü uzun olmamış ve beş sayıdan öteye gidememiştir.

Spor konusunda yayın yapma iddiasında olan tüm dergiler içinde, en uzun süreli olarak yayınlanan dergi, Spor Alemi olmuştur. Yukarıda adı zikredilen dergilerin bir kısmı ilk sayılarından sonra kapanmış, diğerleri de en çok otuz kırk sayı ömürlü olabilmıştır. Oysa Spor Alemi dergisi, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen akabinde yayın hayatına başlamış, Kurtuluş Savaşı ile işgal altındaki İstanbul'da -Mütareke Devri olarak adlandırılan dönemde- yayını sürdürmüş, yayın hayatına Türkiye Cumhuriyeti ilan edildikten ve hatta 1928 harf devrimi ile yeni harflere geçildikten sonra da devam etmiştir.

Spor Alemi dergisi, Türkiye spor tarihi açısından çok önemli bir rol üstlenmiştir. Dergi yazarları kendi alanlarında öncü konumda olan kişilerdir. Dergide Çelebizade Said Tevfik (Said Çelebi), Burhan Felek, Mazhar Osman Usman, Besim Ömer Akalın, Kadri Raşid Anday, Selim Sırrı Tarcan, Senai Hulusi, Burhan Asaf Belge, Saim Turgud Aktansel, Abidin Daver, Tayyareci Vecihi Hürkuş, Makriköy Oymakbeyi Mehmet, Hakkı Tarık Us, Aydınoğlu Raşit, Fuad Hüsnü Kayacan, Nüzhet Abbas Baba, Abdullah Robenson, Yusuf Ziya Öniş, Tahir Kevkep gibi birçok gazeteci, yazar, öğretmen, kulüp azası, hekim, pilot ve sporunun ismi görülür.

Bu isimler Spor Alemi dergisinin yanında başka dergilerin de yazar ve yayıncı kadrosu içerisinde de bulunur. Örneğin Burhan Felek Donanma dergisinde başladığı yazı hayatını Futbol dergisinde sürdürmüş, daha Spor Alemi dergisinin başyazarı olmuştur. İleriki yıllarda gazeteciliğe katkılarında ötürü Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından kendisine Şeyh-ül Muharririn (en kıdemli gazeteci) sanı verilmiştir. Selim Sırrı Tarcan jimnastik ve futbol konularında elde ettiği tecrübeleri yazdığı kitaplarla ve verdiği derslerle paylaşmıştır. Selim Sırrı Terbiye ve Oyun dergisini de çıkarmıştır. Fuad Hüsnü Kayacan ilk Türk futbolcularından, futbolu bıraktıktan sonra hakemlik seminerleri de vermiş, antrenörlük yapmıştır. Çelebizade Said Tevfik Türk spor spikerliğinin öncüsüdür, Vecihi Hürkuş ilk pilotlarımızdandır.

Trabzon Necm-i Ati kulübü tarafından çıkarılan Necm-i Ati (1926) dergisinin ülkemizde kulüp adıyla çıkarılan ilk dergi olduğunu belirtelim. Necm-i Ati dergisi futbol, atletizm, avcılık, resim gibi alanlarda faaliyet gösteren kulübün resmi yayın organı olup, yalnızca sekiz sayı yayınlanabilmiştir. Necm-i Ati dergisi 1928 yılında kapanmakla birlikte, Necm-i Ati kulübü, İdman Ocağı ve İdman Gücü'nden sonra Trabzon sporunun temel kulüplerinden birisi olmuş 1950'li yıllarda Trabzon yerel futbolunda şampiyonluklar elde etmiştir.

Dergilerin tirajları konusunda sağlıklı bilgi yoktur, ancak hemen hemen tüm dergiler okuyucularından dergilerine abone olarak kendilerine destek olunmasını istemektedir. Dolayısıyla tirajlar yetersizdir. Dergiler İstanbul dışından, başta İzmir, Bursa ve Adana olmak üzere, yurdun bir çok yöresinden gönüllü muhabirleri aracılığıyla spor haberlerini okuyucularına iletirler. Genellikle "Garp Haberleri" başlığı altında batının spor gündemi günü gününe okuyuculara duyurulur. Bu çerçevede, boksta Karpantiye-Dempsey mücadelesi, uzun mesafe koşucusu Nurmi'nin zaferleri, halterde Rigolo'nun, yüksek atlamada olimpiyat şampiyonu Landon'un, engelli koşu dünya ve olimpiyat

rekortmeni Thomson'un başarıları bunlardan ilk akla gelenlerdir. Şöyle ki, Davis Kupası tenis maçlarından, Fransa Bisiklet Turu'na, Manş Denizi'ni yüzerek geçme çabalarından, Avrupa'da yeni inşa edilecek stadyumlara, Amerika'daki güreş şampiyonlarıyla ilgili haberlerden, İngiltere Federasyon Kupası finalinin ayrıntılı analizine kadar, 1920'lerin hemen hemen bütün uluslararası spor gündemi İstanbul'da bilinmektedir. Hatta Oxford ile Cambridge üniversiteleri arasında yapılan kürek yarışları bile dergilerin sayfalarında yer alır.

Türkiye İdmân Cemiyetleri İttifakı'nın kuruluşuna, örgütlenmesine ve kongre süreçlerine ilişkin haberler, amatörlük profesyonellik tartışmaları, sağlık, beslenme, hatta bebek bakımı ile ilgili eğitici makaleler dergilerin sayfalarında yayınlanır. Gerçekten de dergilerde ilk dikkat çeken özellik, seçilen konuların daha çok eğitim amaçlı olmasıdır: İdman dergisinde "Jimnastik ve İdman" Spor Alemi'nde "Futbolda Fennî Oyun," "Futbolda Muavinler," "Futbolda En Mühim Hatalarımızdan Birisi Olan Ofsaytlar," gibi makaleler ve yazı dizileri hemen göze çarpar. 1924 Paris ve 1928 Amsterdam Olimpiyat Oyunlarına katılım ve sporcularımızın aldığı sonuçlar, futbol takımlarının yurtiçi ve yurtdışı turne ve seyahatleri, yurtdışında ülkeyi temsil eden futbolcu Bekir Refet, boksör Sabri Mahir ve boksör Mazlum(idis), güreşçi Mahmut Yusuf gibi sporculara ilişkin haber ve yorumlar; kulüplerin nizamnameleri, maç sonuçları ve fiktürler, atletizm yarışları ve rekorları ile bugünkü Galatasaray ve Fenerbahçe arasındaki rekabetin başlangıç izleri yine dergilerin üzerinde durdukları konulardır. Dergiler "Olimpiyatlara nasıl hazırlanmalı?" "Milli Takıma hangi sporcular seçilmeli?" sorularıyla sporculara, antrenörlere, idarecilere yönelik anketler düzenlemiş, onların verdiği cevapları yayınlamıştır. Olimpiyatlar gibi önemli olaylar için veya herhangi bir tematik bir konuda (otomobilcilik gibi) özel sayılar -fevkalade nüshalar- da yayınlanmıştır.

Önemle belirtilmelidir ki dergilerin dili bugünün spor basını ile kıyaslanamayak ölçüde seviyelidir. Dışlayıcı, küçük düşürücü, suçlayıcı haber ve yorumlar yapılmaz; eleştiriler, polemikler yapılmakla birlikte bunlarda seviye düşürülmez. Futbol maç sonuçları genellikle büyük başlıklardan ziyade ara başlıklarla yorum-suz olarak verilirken, futbolculara not veya yıldız verme uygulaması yoktur. Sporculara ön isimlerinin arkasına konulan bey ve hanım sözleriyle hitap edilir. Dergilerde bir çok siyah beyaz fotoğraf bulunur ancak yazılar fotoğraflara göre daha fazla yer kaplar. Spor Alemi, Maç, Şa Şa Şa gibi dergilerde karikatürler bulunur. Bilinen bir örnek Spor Alemi'nin meşhur "İdmanca Karikatürleri" dizisidir: "Teh-

likeli Bir Akıncı, Fenerbahçelilerin Kaptanı: Zeki Rıza (Sporel)," "İdmanca En Seslisi: Fenerbahçe Kulübü'nden Alâaddin (Baydar) Bey," "İhtiyarladıkça Gençleşen Bir İdmanca: Galip (Kulaksızoglu) Bey," tanımlamalarıyla dönemin en meşhur futbolcularının karikatürleri çizilmiştir.

Dergiler ihtisas dergisi olarak yayın yapmalarına rağmen, muhtemelen satışların düştüğü dönemlerde, sinema kısmı isimli köşeler açmışlardır. Bu bölümlerde, yabancı filmlere ilişkin tanıtım yazıları ile dönemin meşhur oyuncularına ilişkin magazin ağırlıklı haber ve fotoğraflar yer alır. Dergiler bu sayede Elhamra, Alemdar, Kemal Bey sinemaları gibi sinema salonlarının ilanlarını toplamaya çalışmışlardır. Bir yandan da kadın okuyucularına hitap etmek için ara sıra hikayeler yayınlama yoluna da gitmişlerdir. Spor Alemi dergisinin "Küçük Hikaye" ve "Küçük Bir Hikaye" adı verilen köşelerinde hikayeler tefrika edilir. Ancak, bunlar spora ilişkin hikayeler değildir çoğunlukla sabun köpüğü olarak adlandırılan aşk ve macera hikayeleridir. Dergilerde bilmeceler, bulmacalar da yayınlanmıştır. Okuyucu mektuplarına özel bir önem verilir ve bazıları dergilerin sayfalarında cevaplandırılır. Son olarak; spor dergilerinin, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş aşamasında toplumun yapısındaki değişim ve gelişimi gösteren önemli bir araç olduğunu ve araştırmacılara çok sayıda veri sunduğunu belirterek yazımızı noktalayalım. ■